

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Trócsányi Sára: Ki mit tud(hat)

Az állambiztonsági szolgálatok irataihoz való hozzáférés cseh, lengyel és román szabályozása

A XX. század második felének diktatúrái által működtetett archívumok ügyének kérdése nemzetközi fórumon először 1993-ban, a Nemzetközi Levéltári Kerekasztal (CITRA) mexikói konferenciáján merült fel. Itt került sor annak a szakértői munkacsoportnak a megalakítására, amelynek feladata az elnyomó rezsimek levéltárai által felvetett problémák megvitatása, és e levéltárak kezelésére vonatkozó ajánlások kidolgozása volt¹.

A diktatúrák bukását követően a politikai rendőrségek hátrahagyott irattárai iránt felfokozott érdeklődés volt tapasztalható, amely elsősorban a politikai intézményrendszer áldozatait, illetve hozzátartozóik részéről jelentkezett. Bizonyos értelemben bumeráng-effektusról szólhatunk, mivel az irattárak korabeli funkciójukkal ellentétben, immáron arra segítenek fényt deríteni, hogyan működtek az elnyomó rezsimek, miként érvényesült az elnyomás mechanizmusa a mindennapok gyakorlatában.

A diktatúrák bukását követően mindenütt felvetődött a korábbi állambiztonsági levéltárak további sorsának kérdése. Az első és legfontosabb feladat annak eldöntése volt, hogy célszerű-e megtartani ezeket a levéltárakat, hiszen a politikai meggyőződésen túlmenően azok az individuum intim szférájára, nevezetesen a személyes kapcsolatok és a szexuális szokások körére kiterjedő, törvénytelen eszközökkel gyűjtött információkat is tartalmaztak. Mivel ezek az archívumok nemcsak a diktatúrák áldozatait részére nyújtott rehabilitációs eljárás és jóvátétel során jutnak szerephez, hanem a történeti kutatás számára a közelmúlt megértésének kulcsaiként is szolgálnak, a munkacsoport ajánlásában egyértelműen az említett irattárak megőrzése mellett döntött.

Csehország

Csehországban az egykori állambiztonsági szervek tevékenysége során keletkezett aktákhoz való hozzáférésről a 1996. évi 140. számú (IV. 26.) törvény szól². A törvény nem határozza meg külön, melyek voltak az állambiztonsági szolgálat szervei, így az első – ezen iratok kezelésével kapcsolatos – problémát a cseh jogalkotó kikerülte. Az iratok kezelésével a belügyminisztérium van megbízva, e szerv köteles mindazon természetes személyek indítványára, akik a Cseh Köztársaság polgárai, vagy bármely ideig 1948. február 25. és 1990. február 15. között csehszlovák állampolgárok, valamint a Cseh Szocialista Köztársaság, vagy a Szlovák Szocialista Köztársaság állampolgárai voltak, ezen személyekkel közölni, hogy az egykori állambiztonsági szervek tevékenysége során keletkezett akták információs rendszerében róluk akta található-e, és a megmaradt aktákból e törvény értelmében másolatot kiadni. Az előbbieken meghatározott személyek halála esetén a minisztérium e kötelezettségét azon személy számára köteles teljesíteni, aki a polgári törvénykönyv alapján az elhunyt személyiségi jogainak védelmére jogosult.

A törvény értelmében akta az az önálló dokumentum gyűjtemény, melyet az állambiztonsági szervek 1948. február 25. és 1990. február 15. között állítottak össze és vezettek és amelyek a belügyminisztérium statisztikai nyilvántartó osztályának nyilvántartásában, vagy a nemzetbiztonsági szolgálat vagy elődei megyei igazgatóságainak statisztikai nyilvántartó osztályán fellelhetők; az akta lehet személyes akta és személyes adatot tartalmazó akta.

Személyes akta az az akta, melyet egy olyan meghatározott természetes személyről vezettek, akit a személyi nyilvántartóban nyilvántartottak; személyes adatot tartalmazó akta az az akta, mely nem személyes akta, de egy természetes személy születési adatait, lakóhelyét, magán és családi életének adatait, politikai beállítottságát, politikai párttagságát, egyházhoz fűződő

1 Az ajánlásról ld. Jobst Ágnes összefoglalóját a Levéltári Szemle 2001/4. számában

2 140/1996 Sb. Zákon ze dne 26. dubna 1996 o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti

viszonyát, bűncselekményre, egészségi állapotára vagy vagyoni helyzetére vonatkozó adatokat tartalmaz.

Minden állami hivatal, melynek akta van a birtokában, köteles az akta másolatát a minisztériumnak e törvény hatályba lépését³ követő három hónapon belül kiadni. Hasonlóan minden jogi személy is, melynek akta, vagy annak egy része, vagy másolata van a birtokában, köteles az iromány hiteles másolatát a minisztériumnak e törvény hatályba lépését követő három hónapon belül kiadni.

A minisztérium azokra a jogi személyekre, melyek az iratok kiadására vonatkozó kötelezettségüket nem teljesítik 100.000 cseh koronáig terjedő pénzbüntetést szab ki. A pénzbüntetés mértékének megállapításánál figyelembe kell venni az ügy komolyságát, jelentőségét, időtartamát és a köteleességszegés következményeit.

Minden természetes személy, akinek a birtokában akta, annak egy része, vagy másolata van, köteles az iromány hiteles másolatát a minisztériumnak e törvény hatályba lépését követő három hónapon belül kiadni. A kötelezettség megszegői szabálysértést követnek el. E szabálysértést a minisztérium üldözi, és azért 100.000 cseh koronáig terjedő pénzbüntetést szabhat ki.

Az indítványt írásban kell a minisztériumhoz benyújtani⁴. Indítványt leghamarabb a törvény hatályba lépését követő hat hónap eltelte után nyújtható be. Az indítványozónak közölnie kell vezeték és keresztnévét, valamint korábbi nevét, születési helyét és idejét, születési azonosítóját, állandó tartózkodási helyét valamint a Cseh Köztársaság területén lévő korábbi lakhelye igazgatási körzetének megnevezését. Az indítványhoz az állampolgárság igazolásának hiteles másolatát kell csatolni, melyből kiderül, hogy az indítványozó a törvényben foglaltak alapján állampolgár, vagy az volt. Az az indítványozó, aki hozzátartozói jogon nyújtja be indítványát, köteles az elhunyt megfelelő adatait is megadni, valamint csatolni azokat az igazolásokat, melyek az elhunyt személyiségi jogainak védelmére való jogosultságát igazolják. Az aláírás és az igazolások hiteles másolatát nem kell annak csatolnia, aki személyesen nyújtja be a minisztériumban indítványát és személyazonosságát igazolja, valamint állampolgárságára vonatkozó bizonyítékot szolgáltat.

A személyes akta megismerésére vonatkozó indítványra a minisztérium az indítvány beérkezésétől számított 90 napon belül az indítványozó saját kezébe küldött írásbeli választ ad. Személyes adatot tartalmazó akta megismerésére irányuló indítványt – a törvény rendelkezései szerint – a minisztérium késedelem nélkül feldolgozza, mihelyst a technikai lehetőségek rendelkezésére állnak.

Az írásbeli válaszban az indítványozóval közölni kell, hogy az egykori állambiztonsági szolgálatok tevékenysége során keletkezett-e róla akta, a helyet, ahol az aktát megismerheti, amennyiben az akta megmaradt, az akta létezésére vonatkozó nyilvántartási feljegyzést, ha az akta nem maradt meg. Közölni kell annak megállapítását is, hogy az indítványozó az állambiztonsági szolgálat munkatársa volt⁵, ha az akta fennmaradt.

Az indítványozónak, akit a minisztérium arról értesített, hogy az akta megmaradt, joga van az aktát megismerni. Abban az esetben, ha személyes adatot tartalmazó aktáról van szó, az indítványozónak joga van az aktának azon részét megismerni, mely őt közvetlenül érinti. Az indítványozó irat másolatát, ha személyes adatot tartalmazó aktáról van szó, úgy az aktának arról a részéről készült másolatot kapja meg, mely közvetlenül őt érinti.

Mielőtt az aktát a jogosult indítványozó megkapja, a másolaton a minisztérium más személyek születési adatait és lakóhelyét valamint minden magán- és családi életre,

³ A törvény 1996. december 1-jén lépett hatályba.

⁴ Úřad Dokumentace a Vyšetřování Zločinů Komunistů

<http://www.mvcr.cz/policie/udv>

⁵ Az állambiztonsági szolgálat munkatársa az a személy, akiről az 1948. február 25. és 1990. február 15. közötti időszakban bármikor az állambiztonsági szervek rezidensként, ügynökként, informátorként, bérlakás vagy konspirációs lakás tulajdonosaként aktát fektettek fel.

bűncselekményre, egészségi állapotra, vagyoni helyzetre vonatkozó adatot olvashatatlaná tesz. Amennyiben az indítványozó hozzátartozói jogon kívánja az iratot megismerni, úgy a minisztérium minden személy magán- és családi életére vonatkozó adatot olvashatatlaná tesz. A minisztérium a jogosult indítványozó kérelmére átadja a betekintés során megismert aktának, vagy egy választott részének, vagy amennyiben személyes adatot tartalmazó aktáról van szó, úgy az aktának az indítványozót közvetlenül érintő részének másolatát. A minisztérium minden kiadott másolatot pecséttel megjelöl. A jogosult indítványozó a másolat átvételét aláírásával igazolja.

A jogosult indítványozó a rendelkezésére bocsátott aktába való betekintéskor kérheti a minisztériumot, hogy közölje vele azon személyek valódi nevét, akik az aktában álnéven (fedőnéven) szerepelnek. Amennyiben az álnéven (fedőnéven) szereplő személy az állambiztonsági szolgálat munkatársa volt, és a valódi név azonosítása az álnév alapján lehetséges, a minisztérium a jogosult indítványozó kérelmét haladéktalanul helyben teljesíti.

Az állambiztonsági szolgálat munkatársa megismerheti a nyilvántartási bejegyzést, az akta azon részét, mely az állambiztonsági szolgálat egy másik munkatársa által, vagy más személy hivatali tevékenysége során keletkezett, az akta azon részét, melyet az állambiztonsági szolgálat hírszerzési technika alkalmazásával gyűjtött, valamint az akta azon részét, mely olyan időszakban keletkezett, melyben az indítványozó nem volt az állambiztonsági szolgálat munkatársa.

Lengyelország

Lengyelországban a nemzeti emlékezet intézetéről, a lengyel nép ellen elkövetett bűntetteket üldöző bizottságról a 1998. évi 1016. számú (XII. 18.) törvény szól⁶. A preambulumban a jogszabály céljaként nyilvánítja ki, hogy az államnak polgáraival szemben elkövetett semmilyen törvénytelen cselekedete titokban ne maradjon és feledésbe ne mehessen. A törvény hatálya – történelmi okokból – lényegesen szélesebb kört ölel fel, mint más egykori szocialista országok hasonló törvényei. Eszerint e törvény szabályozza az állambiztonsági szervek azon dokumentumainak feltárását, gyűjtését, a hozzáférést és a felhasználást, amelyek 1944. július 22. és 1989. december 31. között keletkeztek, vagy amelyeket ebben az időszakban gyűjtöttek, valamint a Harmadik Birodalom és a Szovjetunió biztonsági szerveinél keletkeztek, az alábbiak szerint:

1. lengyel nemzetiségű személyek és más államok polgárai ellen 1939. szeptember 1. és 1989. december 31. között elkövetett
 - a. náci bűncselekmények,
 - b. kommunista bűncselekmények,
 - c. a béke és az emberiség elleni bűncselekmények és a háborús bűnök;
2. más politikailag motivált represszió, melyet a lengyel nyomozó hatóságok, az igazságszolgáltatás, vagy hatáskörében eljáró személy követett el és amelyek az 1991. február 23-án kihirdetett törvény alapján ismertté váltak;
3. az állambiztonsági szolgálat tevékenysége, melyet e törvény határoz meg.

A törvény célja ezen felül az áldozatok védelme és a politikai képzés elősegítése.

Írásunk célja, hogy az egykori állambiztonsági szervek irataihoz való hozzáférés szabályait mutassuk be, így a náci és kommunista bűnökre vonatkozó szabályozást nem részletezzük, azt azonban fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a törvény 55. §-a szerint aki nyilvánosan és a tényekkel szemben a fentiekben meghatározott bűncselekményeket tagadja, pénzbüntetéssel, vagy három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Megfigyelhető, hogy a törvény – szemben a cseh szabályozással – igen részletesen határozza meg az egykori állambiztonsági feladatot ellátó szerveket, melyek közé tartozik például a

⁶ Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

lengyel Nemzeti Felszabadítási Front közbiztonsági hatósága, a közbiztonsági minisztérium, a közbiztonsági ügyek bizottsága, azok a szervezeti egységek, melyek az előbbi szerveknek alá voltak rendelve, a belügyminisztérium állambiztonsági szolgálatának szervezeti egységei és az azoknak alárendelt vajdasági és járási egységek, az azonos állású rendőrparancsnokságok, valamint a vajdaságok és járások azoknak alárendelt hivatalai és a hasonló állású hivatalok. Dokumentum e törvény értelmében minden a büntető-eljárési törvényben meghatározott tárgy, vagy számítógépes tár.

E törvény értelmében áldozat az a személy, akiről az állambiztonsági szervek konspiratív és célzott módon információt gyűjtöttek. Az információs önrendelkezési jog tehát a lengyel szabályozásban – helyesen – nem függ az állampolgárságtól, hanem idegen államok esetében e jog a viszonyosság alapján gyakorolható.

Az áldozat halála esetén az e törvényben szabályozott jogok a büntető-eljárési törvényben meghatározott közeli hozzátartozót illetik meg. Ez a szabály nem alkalmazható, ha az áldozat bizonyítható akarat ennek ellentmond. Nem tekinthető áldozatnak az a személy, aki az őt ért hátrányt követően az állambiztonsági szervek tiszttségviselője, vagy munkatársa lett, vagy azokkal informálisan együtt dolgozott.

A Nemzeti Emlékezet Intézete⁷ levéltári tevékenységét a bűncselekmények azon dokumentumainak gyűjtésére, megőrzésére, feldolgozására és a hozzáférés biztosítására irányozza, melyek az 1939 és 1989 közötti időszakban a lengyel nép sorsát, tényeket és körülményeket, a meghozott áldozatokat és az okozott kárt bizonyítják. Az Intézet feladata a tudományos kutatás a náci és kommunista bűncselekményekről és eseményekről, valamint az, hogy a begyűjtött dokumentumokat más kutatóintézetek számára e törvény rendelkezéseinek megfelelően hozzáférhetővé tegye, felvilágosítást adjon a begyűjtött dokumentumokról és sorozatban közreadja a rendelkezésre álló dokumentumokat és tájékoztassa a nyilvánosságot azon intézmények szervezetéről, módszereiről és hatásáról, amelyeknek keretében náci és kommunista bűnöket követtek el, hasonlóképpen az állambiztonsági szervek működéséről is.

A törvény a közfeladatot ellátó szervekre azt a kötelezettséget rója, hogy nem később mint a Nemzeti Emlékezet Intézete alapításától számított hatvan napon belül azokat a tárgyakat és kartotékokat, melyek a büntetés-végrehajtás szervei, a bíróságok, az ügyészség valamint a Harmadik Birodalom, vagy a Szovjetunió biztonsági szerveinél keletkeztek, vagy ezek a szervek gyűjtöttek, kötelesek a Nemzeti Emlékezet Intézetének való átadásra előkészíteni.

Ez a kötelezettség terheli többek között

1. a belügyminisztert és az államvédelmi hivatal vezetőjét és igazgatóságát – azon dokumentumok, aktaállomány, kartotékok és a funkcionáriusok személyi aktái tekintetében, melyek 1990. május 6. előtt keletkeztek, vagy ekkor gyűjtötték őket;
2. a honvédelmi minisztert – a katonai biztonsági szolgálatok azon dokumentumai, aktaállománya, kartotékjai és ezen szolgálatok funkcionáriusainak személyi aktái tekintetében, melyek 1990. december 31. előtt keletkeztek, vagy ekkor gyűjtötték őket;
3. az igazságügy-minisztert – a büntetés-végrehajtás szervei azon dokumentumai, aktaállománya, kartotékjai tekintetében, melyek 1956. december 31. előtt keletkeztek, vagy ekkor gyűjtötték őket, továbbá azon dokumentumok, aktaállomány, kartotékok tekintetében, melyek a büntetés-végrehajtási intézetek főigazgatóságának védelmi osztályán 1989. december 31. előtt keletkeztek, vagy ekkor gyűjtötték őket, valamint azoknak a személyeknek a büntető-eljárési aktáját, akiket politikai okokból üldöztek és büntetés-végrehajtási intézetben, vizsgálati fogságban, vagy magánzárkában tartottak fogva;
4. a polgári és katonai bíróságok elnökeit – azon akták tekintetében, melyeket azon

⁷ Instytut Pamięci Narodowej - Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
<http://www.ipn.gov.pl>

- személyekről vezettek, akiket politikai bűncselekményekért üldöztek;
5. az ügyészség általános és katonai egységeit – az előző pontban meghatározott iratok tekintetében;
 6. az állami levéltárak igazgatóit – az egykori Lengyel Munkáspárt és az egykori Lengyel Egyesült Munkáspárt aktái, az állambiztonsági szolgálatok és a megszálló államok biztonsági szerveinek aktái tekintetében.

A Nemzeti Emlékezet Intézetének elnöke a kormányzati, vagy helyi közigazgatás szervének, vagy szakmai kamaráknak értesítése után betekinthez mindazon dokumentumokba, regiszterekbe, kartotékokba és adatokba, melyek esetében megalapozott a gyanú, hogy azok az iratok a Nemzeti Emlékezet Intézetének tevékenységi körébe tartozó információkat tartalmaznak. A kormányzati és helyi közigazgatás minden szerve, valamint a szakmai kamarák kötelesek a Nemzeti Emlékezet Intézet elnökének kérésére a birtokában lévő, előbbieken meghatározott dokumentumot, regisztert, kartotékot, vagy adatot kiadni. Ez a kötelezettség a másolatokra is vonatkozik.

Mindenki, akinek ilyen dokumentum, regiszter, kartoték, vagy adat van a birtokában, köteles erről a tényről haladéktalanul értesíteni a Nemzeti Emlékezet Intézetét.

A Nemzeti Emlékezet Intézetének elnöke kérheti mindazon iratok kiadását – függetlenül attól, hogy azok mikor keletkeztek, vagy mikor gyűjtötték azokat – , ha azok e törvény rendelkezései szerint a Nemzeti Emlékezet Intézete feladatának teljesítéséhez szükségesek.

Mindenki, akinek bírói engedély nélkül van a birtokában olyan dokumentum, regiszter, kartoték, vagy adat, mely a Nemzeti Emlékezet Intézetének tevékenységi körébe tartozó információkat tartalmaz, köteles azt haladéktalanul a Nemzeti Emlékezet Intézete elnökének átadni. Azok a személyek, akiknek bírói engedéllyel van a birtokában ilyen dokumentum, regiszter, kartoték, vagy más adat, a Nemzeti Emlékezet Intézete elnökének kérésére köteles ezt az anyagot másolat készítésének céljára rendelkezésre bocsátani.

Az a személy, aki olyan dokumentumot, vagy írásos információt amelyet a törvény rendelkezései értelmében át kellett volna adnia, vagy olyan dokumentumot, mely a levéltárban van, jogosulatlanul megsemmisít, elrejt, megcsönkít, megváltoztat, vagy más módon súlyosan akadályozza, megzavarja, vagy megghiúsítja azt, hogy a jogosult személy, vagy intézmény a dokumentumokhoz hozzáférjen, továbbá ezen információk gyűjtését, vagy továbbadását hátráltatja, hat hónaptól nyolc évi terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ugyanez a büntetés illeti azt is, akinek a birtokában olyan dokumentum, vagy írásos információ van, melyet a Nemzeti Emlékezet Intézetének át kellett volna adnia, és az átadást megnehezíti, vagy megakadályozza.

Aki abból a célból, hogy olyan információt szerezzen meg, melyet e törvény rendelkezései értelmében az érintettel közölni kell, valótlanul állít, vagy tudatosan elhallgatja az állambiztonsági szolgálatokkal való együttműködésre vonatkozó adatot, vagy megkísérli, hogy e törvény alapján az áldozat hozzájárulása nélkül nyilvánosságra hozzák a rá vonatkozó információt, hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Mindenki jogosult a Nemzeti Emlékezet Intézetétől felvilágosítást kérni arról, hogy e törvény értelmében áldozat-e. Az indítványt személyesen kell benyújtani és nyilatkozni kell az indítványozó jogállásáról (érintett, hozzátartozó), valamint meg kell adni azokat az adatokat, melyek a rá vonatkozó dokumentumok fellelését elősegítik. Az indítványt nem kell megindokolni. Akinek külföldön van az állandó tartózkodási helye, indítványát bármely lengyel konzulátuson személyesen benyújthatja, ahol a konzulátus vezetője az aláírását hitelesíti. Sürgős esetben, melyet az indítványozó egészségi állapotával kell megindokolni, az indítványt az indítványozó tartózkodási helyén kell átvenni.

A Nemzeti Emlékezet Intézete tájékoztatja az érintettet, vagy hozzátartozóját az őt érintő dokumentum létéről és a betekintés lehetőségéről. Az indítványozónak kérelemre másolatot kell kiadni az őt érintő dokumentumokról.

A dokumentumok kiadott másolatán anonimizálni kell azokat az információkat, melyek más áldozatokra, vagy harmadik személyekre vonatkoznak. Kivételt csak akkor lehet tenni, ha az anonimizálás esetleg technikailag kivitelezhetetlen.

Amennyiben a meglévő és feltárt dokumentum, melybe az érintett betekintett, vagy amelyből másolatot kapott, tartalmazza az állambiztonsági szervek azon funkcionáriusait, munkatársait, vagy a munkatársak fedőneveit, akik róla információt gyűjtöttek, vagy ezeket az információkat kiértékeltek, továbbá azok nevét, akik ezeket a munkatársakat tartották, vagy vezették, kívánságára a funkcionáriusok, munkatársak és hálózati személyek nevét és más adatait közölni kell, feltéve, hogy ezek a dokumentumok alapján egyértelműen valamely szervnél beazonosíthatók. Ez az előírás vonatkozik azokra is, akik az érintettet denunciálták.

Az állambiztonsági szervek funkcionáriusai és munkatársai kérelemre igazolást kaphatnak tevékenységükről és másolatot kaphatnak a minősítésükről. Funkcionáriusok, munkatársak és hálózati személyek kérelemre tájékoztatást kaphatnak az őket érintő, a Nemzeti Emlékezet Intézetében található dokumentumokról, ha ők ezt megelőzően az Intézetnek nyilatkoztak tevékenységükről.

Az érintettnek – az állambiztonsági szolgálatok egykori munkatársainak is – joga van a rá vonatkozó dokumentumhoz kiegészítést, javítást eszközölni, ahhoz nyilatkozatot, aktualizálást, vagy dokumentumot, illetve annak másolatot csatolni. Az eredeti dokumentumot nem szabad megváltoztatni. A nyilatkozatokat, javításokat, aktualizálásokat és a dokumentumokat, valamint azok másolatait úgy kell a dokumentumhoz csatolni, hogy azok a Nemzeti Emlékezet Intézete által átvett dokumentumoktól megkülönböztethetők legyenek.

Az érintettnek joga van hét évvel e törvény hatályba lépését követően az őt érintő adatok anonimizálását kérni. Ez a szabály, bár megfelel az adatvédelem alapvető követelményeinek, azonban azzal, hogy a törvény nem teszi lehetővé a törlést, ha valamely személynek jogilag megalapozott érdeke fűződik ezen adatok felhasználásához, vagy ha ezek az adatok a kutatáshoz elengedhetetlenek, tulajdonképpen értelmét veszti a rendelkezés. A levéltári anyag védelmének alapvető érdeke, mely a múlt megismerését kell, hogy szolgálja, önmagában is indokolja e rendelkezés képtelenségét – a német jogalkotó a Stasi iratainak kezeléséről szóló törvényből már törölte a hasonló szabályt.

Az érintettnek joga van a rá vonatkozó, az állambiztonsági szervek által titkos operatív felderítő eszközökkel szerzett információk kutatását meghatározott, de legfeljebb 90 évre megtiltani. Az érintett hozzájárulását adhatja egy meghatározott személynek, vagy intézménynek ahhoz, hogy az őt érintő iratokba betekintsen. Dönthet úgy is, hogy ezekhez az iratokhoz általános hozzáférést engedélyez.

Tudományos kutatást a személyes adatot tartalmazó iratban főszabályként anonimizálás után lehet folytatni. A személyes adatot tartalmazó iratot tudományos kutatásra akkor lehet felhasználni, ha az érintett, vagy halála esetén egy hozzátartozója hozzájárul, vagy ha az iratok az érintett közszereplésével, vagy közfeladatának ellátásával összefüggésben keletkeztek, feltéve, hogy olyan iratokról van szó, amelyek a közfeladat gyakorlásával kapcsolatosak.

Románia

A bemutatott országok közül Romániában váratott magára a leghosszabb ideig e témában a jogalkotás: a szekuritáté politikai rendőrségként való leleplezéséről és a saját iratcsomók hozzáférhetőségéről szóló 187/1999. számú törvény⁸ a Monitorul Oficial al României 1999. december 9-i számában jelent meg.

A törvény értelmében bármely román vagy 1945 után román állampolgársággal rendelkező idegen állampolgárnak joga van megismerni a politikai rendőrségként működő szekuritáté által összeállított, rá vonatkozó adatokat. E jog gyakorlása kérelemre indul és benne

⁸ Legea nr. 187 din 7 decembrie 1999 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea securității ca poliție politică

foglaltatik az irat-betekintés mellett az annak tartalmával kapcsolatos másolatok kiadásához való jog is. Az állambiztonsági szervek üldözötteinek írásbeli kérelem alapján joga van megismerni a szekuritátés ügynököknek és az iratok kiállításához információkkal hozzájáruló kollaboránsoknak a személyazonosságát feltéve, hogy az egyértelműen megállapítható. Elhunyt személyek esetében a túlélő házastársat és a második fokig terjedő rokonságot is megilleti az iratok megismerésének joga feltéve, hogy az érintett másként nem rendelkezett. Az iratok megismerésének jogát személyesen, vagy hitelesített meghatalmazással rendelkező képviselő útján lehet gyakorolni.

Politikai rendőrség alatt a törvény értelmében a szekuritáténak mindazon szervei értendők, amelyeket a totalitárius kommunista hatalom bevezetése és fenntartása, valamint az alapvető emberi jogok és szabadságok felszámolása vagy korlátozása céljából hoztak létre. A szekuritáté ügynöke minden olyan személy, aki az 1945-1989 közötti időszakban e szervek operatív dolgozója, vagy titkos ügynöke volt. A szekuritáté kollaboránsa a törvény meghatározása alapján mindenki, aki az adott minőségében kifejtett tevékenységért javadalmazásban, vagy más jutalmazásban részesült, aki konspiratív lakást, vagy találkozásokra szolgáló házat bírlalt, valamint az, aki az alapvető emberi jogokat és szabadságokat közvetlenül, vagy más szerveken keresztül sértő információkkal szolgált. Kollaboránsnak számít a totalitárius kommunista rendszerrel szembeni tevékenységeket vagy más magatartásformákat, az alapvető emberi jogokat és szabadságokat sértően denunciózó információkat, jegyzeteket, jelentéseket, vagy más iratokat közlő, vagy ezek továbbítását elősegítő személy is. A kollaboránsokkal azonos elbírálás alá tartoznak azok, akik a szekuritáténak vagy a totalitárius kommunista rendszer más megtorló szerveinek a tevékenységével kapcsolatban jogi, vagy politikai döntési hatáskörrel voltak felruházva.

Az iratok kezelését a Szekuritáté Levéltárait Tanulmányozó Tanács⁹ veszi kezelésbe, melyet a parlament által kinevezett 11 fős kollégium vezet.

A szekuritáté iratcsomóinak, regisztereinek és bármely dokumentumának eltulajdonítása, eltitkolása, meghamisítása, megrongálása, vagy megsemmisítése a büntető törvénykönyvben foglalt büntetés felső határánál két évvel súlyosabb büntetéssel büntetendő. A bizonylatoknak, az iratcsomók dokumentumainak, vagy ezek másolatainak illetve rájuk vonatkozó információknak a törvényben előírtaktól eltérő feltételek közötti kiszolgáltatása bűncselekménynek minősül és 6 hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az iratcsomók valóságnak meg nem felelő, valamely személy életét, máltóságát, becsületét vagy tekintélyét sértő adatainak közreadása szintén bűncselekmény, mely 3 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A szekuritáté iratcsomójában foglalt adatok hitelvesztést, vagy leleplezés megakadályozását célzó torzított előterjesztése 6 hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztéssel, valamint a levéltári tevékenységtől való eltiltással (!) büntetendő.

Az iratok megismerésére irányuló kérelmet írásban kell benyújtani, melyben a kérelmezőnek fel kell tüntetnie nevét (ideértve korábbi neveit is), születésének időpontját és helyét, szüleinek nevét, lakhelyét, valamint korábbi lakcímeit. A kérelmező jogosultsága mellett állampolgárságát is köteles igazolni. Ha a kérelmező a kérelem benyújtásának időpontjában már nem román állampolgár, a kérelemhez mellékelnie kell az 1945 utáni román állampolgári státusát bizonyító okirat hiteles másolatát. A hozzátartozói jogon előterjesztett kérelemhez mellékelni kell az elhunyt adatai mellett a jogosultságot igazoló dokumentumokat is. A Tanácsnak a kérelemre 30 napon belül kell válaszolnia. A válaszban közölni kell a kérelmezővel, hogy található-e a szekuritáté nyilvántartásában utalás személyes iratcsomó létre és az megmaradt-e, közölni kell az iratok tanulmányozásának helyét és idejét, valamint – ha az iratcsomó nem maradt meg – az annak létre utaló adatokat.

9 Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității
<http://www.cnsas.ro>

A Tanács nem adhat ki olyan másolatot, mely harmadik személyt érinthet, ha az iratban szereplő harmadik személy nem besúgó, vagy kollaboráns. Az ilyen harmadik személyre vonatkozó részeket anonimizálni kell. E rendelkezéstől eltérni csak az érintett személy, vagy törvényes örökösének írásbeli engedélyével lehet.

A szekuritáté ügynökei és kollaboránsai megismerhetik a személyükre vonatkozó megmaradt iratokat, az iratokba való betekintés és másolat kiadása esetében azonban a megfigyelték és harmadik személyek jogainak védelme elsőbbséget élvez.

Mindenkinek joga van igazolást kérni a Tanácstól arra vonatkozóan, hogy e törvény értelmében a szekuritátéhoz tartozott-e, vagy sem, valamint arra vonatkozóan, hogy a szekuritátéval együttműködött-e, vagy sem.

Kutatási célból a kutatás jellegét (történeti, szociológiai, pszichológiai, politológiai tanulmány) és annak közzétételi formáját (könyv, cikk, előadás) feltüntető kérelem alapján a Tanács kollégiuma akadémiai képzettségű kutatókat akkreditálhat, akiknek a kommunista diktatúrára vonatkozó történelmi igazság megállapítása céljából a szekuritáté szervezetére, módszereire és tevékenységére vonatkozó dokumentumokat bocsáthat rendelkezésére. A megismerhető dokumentumok a következők: tematikus iratcsomók, a törvényben meghatározott, 1945 után közfeladatot ellátó személyek tisztségének gyakorlásával összefüggő dokumentumok, valamint a törvény értelmében a szekuritáté ügynökeire és kollaboránsaira vonatkozó dokumentumok. Ez utóbbi két csoport esetében figyelemmel kell lenni arra, hogy az abban szereplő érintett és harmadik személyek adatait csak az érintett, vagy örökösének írásbeli engedélyével szabad kiadni. Főszabályként nem szabad kiadni kutatási célra az elnyomás áldozatainak magánéletére vonatkozó adatokat tartalmazó dokumentumokat.

A Tanácsnak jogában áll visszavonni (!) azon kutatók akkreditálását, akik a tudományos céltól eltérő célra használják fel a rendelkezésükre bocsátott dokumentumokat.

jogi hírek

interjúk

publikációk

vitafórum

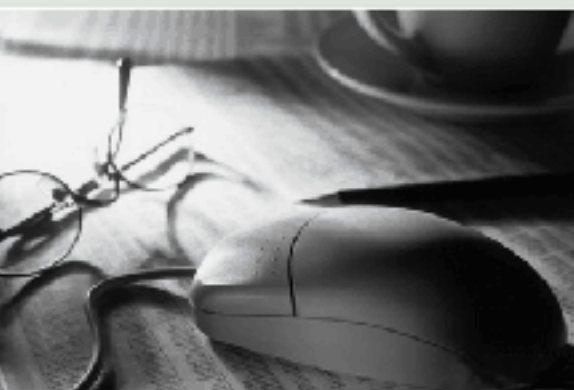
szaknévsor

jogi szakkönyv-katalógus

jogi állásbörze

szakmai rendezvények

heti hírlevél

országos ügyvédi szaknévsor

magyar, angol és német nyelven

ügyfél keres ügyvédet szolgáltatás